

РЕТРОДЕТЕКТИВ

Василь Добрянський

ЗАМАХ У БЕРЛІНІ

СКРИНЯ
ДЛЯ ГЕТЬМАНА

Харків
«ФОЛІО»
2025

1

ПОСТРІЛ ГОЗЗО

Іскри на стовпі спалахували віялом й осипалися в темряву яскравим павичевим хвостом. Вітер крутив верхівками дерев, згинав гілля до дротів. Десь далеко, за похмурими дахами, горіли яскраві вогні міста, а тут, біля пагорба Кройцберг, у тихому й бідному робітничому передмісті Берліна, ніби в потойбічному світі, протяжно вили пси й темніли вікна, наче за ними не було жодної живої душі. Будинки мертвих і сліпих чекали дня, щоб ожити й прозріти. Вони насторожено причаїлися, закутавшись у чорний саван. Тут, як і в брудних районах Нойкельн і Веддінг, щоночі вивішували червоні прапори. На ранок поліція їх методично знімала

й спалювала на пустирях. Проте в таку грозову пору й бунтівники забули про свій бунт...

На естакаді, що повертала півколом у нетрі міста, закрипів колесами вантажний поїзд, прямуючи на Шлейсерські ворота. Гроза наближалася з лісу, куди втікала ріка Шпрее. Вітер пахнув рибою й болотом. Так тхне бідною, що невідворотно напливає й протрує свідомість лихим передчуттям. Іскріння дротів обпалювало неспокійне гілля. Блискавки заливали кров'ю чорне розвихрене небо. Хто спав, той був щасливий...

З-за рогу довгого вугільного складу випірнули два гострі ножі автомобільних фар. Вони, похитуючись, промацували вибоїсту дорогу, наближаючись до стіни, за якою, крім воріт у двір, проїхати не було куди. Чорні сади густим натовпом оточили цей тупик і не пропускали далі. Зрештою, два пасажирів білого авто Mercedes 75 PS і не збиралися далі їхати. Водій екіпірувався за останнім писком моди: на голову одягнув шкіряний шолом, на очі — великі, з оленячим виразом окуляри. Його чорний шкіряний плащ щоразу поскрипував, коли чоловік повертався до пасажирів або робив різкий рух. Він доповнював образ рішучого й упевненого в собі технаря, який знає, як жити. І цей розкішний кабріолет — свідчення його успіху.

Він зупинив металевий екіпаж і, не заглушивши двигуна, повернувся до чоловіка, який сидів на задньому сидінні.

— Підніміть, Альтмане, дах, — попросив пасажир і стурбовано поглянув на небо, що спалахувало пожежними відсвітами. — Зараз полле...

Пасажир сидів у капелюсі й тонкій плащовій накидці, зав'язаній попід шию. На його обличчі виразно виділялася гримаса невдоволення. Він не сподівався, що Альтман завезе його так далеко, і зараз з осторогою ворухив вільгельмівськими вусами, ніби принохувався до болотного запаху Шпрее. Щоб приховати страх, чоловік дістав з кишені фланелевого костюма сигару, не кваплячись обрізав її і прикурив. Теплий дим овіяв чоло, відганяючи сироти із затерплої шкіри.

Альтман заскрипів шкіряним рукавом, потягнув перед собою важіль, що підняв м'який тент. Дах накрив чоловіка із сигарою густою темінню. Тільки червоне вічко жарини освітлювало час від часу м'ясистий ніс та уважні очі, що спостерігали за водієм.

— Погода геть збожеволіла, — пухнув димом перед собою. — Третій тиждень хмари товчуться. Сонця нема...

— Пане Гоззо! — незадоволено відмахнувся від того диму Альтман. — Ми приїхали сюди говорити про погоду? Чи про наш бізнес, що ось-ось збанкрутує?

— Ну що ж, пане Альтмане. Ви самі цього захотіли!

Гоззо дістав з-під поли револьвер і націлив просто в обличчя співрозмовнику. Той з несподіванки відхилився, ніби побачив кобру, що зараз укусить.

— Я вас просив? — прошипів пасажир. Зашкварчала його сигара. — Просив? Хапайте свої вершки й не втручайтеся в наші справи. А ви уявили себе гонщиком на незнайомій трасі. А у нас за кожним поворотом суддя сидить. І чекає на помилку... Ви хотіли мене налякати?

— Ні! Ні! — поклявся холодній цівці револьвера Альтман. — Даруйте. Ви неправильно зрозуміли. Хотів по-приятельськи поговорити. Ви ж знаєте мене, пане Гоззо. Я швидко перекипаю...

— Знаю, — охоче погодився товстун із безвідмовним Webley на п'ять патронів. — Одначе у вас... Там, праворуч... на сидінні футляра зі шприцами. Навіщо вони вам? У котрому з них отрута?

— Шприци? — Альтман метнув оленячий погляд на сусіднє сидіння. — А-а-а... Шприци. То Ульріка забула. Забудькувата роззява. Вона служить волонтеркою. Часто відвідує госпіталі. Бере цю машину. А я... Я не віддавав...

— Не лукавте, дорогенький, — укотре пустив наперед дим Гоззо. — Я вас давно розкусив. І теж швидко закипаю. Завжди готовий відповісти...

Він не дозволив своєму візаві дотягнутися до футляра зі шприцами й вистрілив йому в скроню.

Постріл злився з гуркотом грому. Здавалося, Альтмана вразив розряд блискавки. Він упав на

кермо, вкритий порохом димом. Сиза хмарка крутилася над ним, неначе від кулі загорівся шкіряний шолом.

Гоззо хвилю посидів, наслухаючи. Небо гримотіло тонкою потривоженою жерстю. Неквапливо відчинив дверцята й випхав своє огрядне тіло з авто. Револьвер брязкнув об метал машини. Чоловік дбайливо сховав його в кишеню. Там, біля серця, теплий Webley додавав йому впевненості. Двигун працював. Світло фар мерехтливими колами хиталося на жовтій стіні вугільного складу. Гоззо відчинив передні двері й, обхопивши за пояс убитого, витягнув його на дорогу. Потім узяв за руки й поволочив до стіни. Шкіряний плащ жертви скавучав, ніби ображений пес. Під стіною Гоззо кинув труп. Провагавшись, знову обхопив тіло Альтмана попід груди й посадив його, сперши плечима до стіни. У вбитого відкрився рот. У світлі фар він чорнів мишачою ногою. Гоззо нахилився й підняв мерцеві нижню щелепу. Той плямкнув, неначе з нього вийшло останнє повітря, і покотився. Задоволений виглядом Альтмана, який наче сів перепочити, Гоззо пухнув кілька разів навколо себе димом, роздумуючи. Одягнув лайкові рукавички, що м'яко обтягли пухкі руки. Повернувся до автомобіля, зазирнув на сидіння з пасажирського боку, взяв футляр. Знову незграбно, ніби його кроки плутало проміння фар, підійшов до стіни. Оглянувся шприци. В одному побачив білувату рідину.

— От вовчєня дурне! — кинув футляр поміж ноги водієві. — Ще такий не народився, щоб обманув Гоззо!

Загасив сигару об стіну й написав навколо голови жертви: Frieden¹.

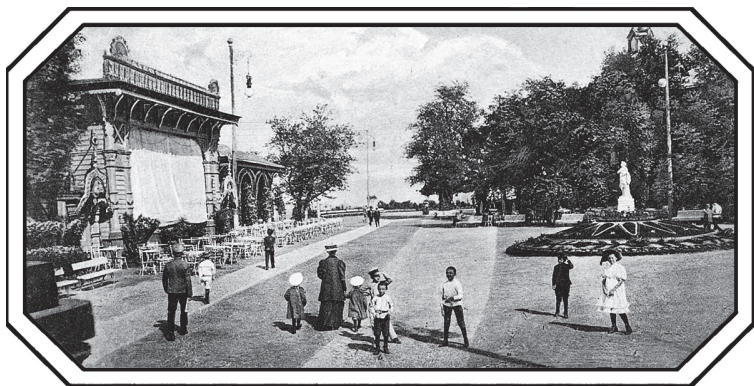
Жар осипався, і літери вийшли блідими та невиразними. «Кому треба — прочитають», — задоволено фиркнув Гоззо.

Чорна тінь убивці почалапала назустріч світлу фар і сховалася в «мерседесі». Заревів двигун. Колеса вивернулися, і авто рушило до міста.

Спалахнула блискавка, немов у небі розірвався неймовірної сили заряд. По тонкому тенту автомобіля забарабанила біла шрапнель граду...

Рот убитого, ніби волаючи вслід, знову відкрився.

¹ Мир (нім.) — Тут і далі прим. автора.

2

ЗУСТРІЧ У КУПЕЦЬКОМУ САДУ

У залізному гуркоті вагонних коліс Клим Же-
грай раптом почув пустотливу пісню покоївки
Ядвіги, яка гойдала його, малого, на нозі й при-
співувала: «Єще раз! Єще!

*Siekiera, motyka, pilka, kleszcze,
Chodze Marys, chodze jeszcze.
Siekiera, motyka, pilka, gwozdz,
Pojdze Marys, pojdze, pojdz.*

Єще! Єще раз!»¹.

¹ «Сокира, моти́ка, пи́лка, клі́щі,
Ходи, Мари́сю, ходи́ ще.
Сокира, моти́ка, пи́лка, цвях,
Приходи́, Мари́сю, приходи́, приходи́».

Ядвіга дуже любила малого Клима, який ріс без матері, і пестувала його. Жеграй не пам'ятає, як вона прибилася на хутір Очеретяний під Білою Церквою, де жив самотником судовий писар повітового суду Іван Данилович Жеграй, його батько. Молода полька була небайдужа до батька, і, здається, той також теплів очима, коли її бачив. Та одного разу Ядвіга вийшла з дому й не повернулася.

Siekiera, motyka, pilka, kleszcze...

Колеса співали йому цю пісню не випадково. Поїзд мчав серед ночі польськими землями десь між Дорогуськом і Любліном. До Берліна ще їхати і їхати. Позавчора ввечері Жеграй ні сном ні духом не відав, що доведеться вирушати в таку далеку й ризиковану дорогу. За звичкою зателефонував на номер 18-38, проте слухавку взяла не чарівна Роза Іванівна Савицька, до якої зрідка забігав на Костянтинівську, 22, щоб притулитися колючою щогою до її м'яких і звабливих грудей, а скрадливий і всюдисущий начальник осібного відділу гетьманського штабу Дмитро Бусло. Той спокійненько повідомив, що хотів би з ним зустрітися. Негайно. І призначив рандеву в Купецькому саду, над озером, на лавочці біля статуї Афродіти. Пого-

Старовинна польська пісенька *Co uzyjem, to dla nas. Za sto lat nie bcdzie nas* — «Що вжиєм, то для нас. За сто літ не буде нас». Інша назва — «Сокира, мотика». Уперше виконана під час шляхетського повстання 1863 року. Кожен виконавець на свій розсуд імпровізує, використовуючи гру слів і наголосів.

дуємо, мовляв, качат крихтами хліба й поговоримо про курс німецької марки. На більше Дмитро Петрович не зважився, все-таки телефон — загадкова штука, кажеш невідомо кому, і невідомо хто слухає.

— Я пернатих не люблю! — відрізав Клим розчаровано.

— Климе Івановичу, це так приємно — посидіти над водою, відпочити очима від людей, — лагідно наполог Бусло. — Тим паче, що ці люди — геть-таки людиська. Задумали чорну справу, від якої світ здригнеться. І лише ви можете запобігти біді.

— Я? — Жеграй заінтриговано слухав, чим цього разу його хочуть звабити.

На всі прохання Скоропадського очолити розшуковий відділ Києва відмовчувався. Проте виконував окремі гетьманові доручення, щоб не втратити кваліфікацію. Давно, ще з серпня 1916 року, коли його вигнали з поліції за те, що впіймав на розбої синка багатого домовласника Яіра Лабаза, капітан Жеграй перейшов у підпілля, ховався від бандюг, що обіцяли помститися, і від колег, які готові були продати біглого слідчого за тридцять срібняків кожному, хто заплатить.

Тож Клим, щоб уникнути переслідувань, ховався на підпільних квартирах, рідко з'являвся в місті. І тільки начальник осібного відділу Дмитро Бусло знаходив його, послугуючись

шпиками зі старої картотеки. Та й сам Жеграй заради розваги не дуже ховався від нього. Бусло мав одну приємну рису: він умів переконувати, особливо грошовими виплатами. Утім, капітан не спостерігав за собою скнарості. Ризикові завдання Скоропадського затягували, наче морфій наркомана.

У Купецькому саду на сцені літнього театру оркестр меланхолійно грав «Шотландську симфонію» Мендельсона. Доріжками неквапливо прогулювалися міщани, які скучили за мирним життям. Милі пані й панянки, одягнуті в білі сукні з ажурними рукавами, у капелюшках, які незбагненним чином трималися на розкішних зачісках, у супроводі чоловіків з тростинами й краватками під високими комірцями прогулювалися поміж кущами жасмину й бузку, спускалися вниз до озера й захоплено кликали до себе лебедів і качок. Колись тут можна було покататися на човнах, та після того, як повстанці заводу «Ауто» здуру попідривали їх зарядами пороху, міська влада закрила човнову станцію.

Клим знайшов Бусла на лавочці під плакучою вербою, що густим шатром закрила розвідника й статую Афродіти від цікавих людей. «Тут добре призначати побачення закоханим, — мимохідь заважив капітан. — Гм... Або заколотникам». Мовчки сів біля Дмитра Петровича, демонструючи своє незадоволення.

— Климе Івановичу, — глянув на нього щирими очима гетьманський розвідник, — ви ніколи не задумувалися, чому таку... мерзенну... музику може писати талановитий композитор?

Він удоволено спостерігав за вертлявими качатами, що наввипередки ганяли за шкуринками хліба. Зовні Бусло — мирний чиновник із якоїсь дрібної контори, що плодить папери. І, попри розпорядження ясновельможного гетьмана, який від сьогодні, суботи, 17 серпня 1918 року, встановив восьмигодинний робочий день, сліпає над тими документами до ночі.

— Чуєте?.. Чуєте?.. У цій мелодії нема ніякої сили, ніякого підйому. Композитор б'ється маленькими крильцями понад самою землею, намагається піднятися високо вгору, вдає із себе героя, ображеного, а насправді залишається низько над поверхнею. Це страшенна й нестерпна нудота!

Демонстративно замовк, прислухаючись до звуків оркестрових інструментів. Музиканти старались, як могли. А публіці, яка шпацювала парком, подобалося все, що повертало її в мирні дні.

— Люди іноді не бачать поразки, засліплені своєю перемогою, — зітхнув начальник особного відділу. — Його ораторії, псалми, сентиментальні пісеньки, де він демонструє *Leidenschaft der Fingerspitze* — пристрасть на кінчиках пальців, — залишаються в пам'яті слухачів. А все решта...

ЗМІСТ

1. Постріл Гоззо.....	5
2. Зустріч у Купецькому саду.....	11
3. Четвірка пророкує смерть.....	32
4. Балакучий торговець.....	53
5. Візит до берлінської поліції.....	65
6. Жодної конкретики.....	87
7. Хто він, фон Бюлов?.....	97
8. Пропозиція без відповіді.....	107
9. Ніч із присмаком Monopole.....	118
10. Скільки коштує цукрова пудра?.....	130
11. Якщо гора не йде до Магомета.....	144
12. Несподіваний гість посеред ночі.....	155
13. Погоджене викрадення.....	165
14. У пошуках Мамкаса.....	179
15. Де ночує постоялець?.....	189
16. Сніданок із генералом.....	198
17. Тростина із секретом.....	207
18. Правда нікому не потрібна.....	211

19. Шабаш у «Мурашиній отруті»	227
20. Катівня нічного бургомістра.....	241
21. Попередні домовленості.....	261
22. Чому він вас відпустив?	267
23. У Замку протікає	281
24. Між любовними романами	287
25. У лігві злочинців	295
26. Наодинці з убивцями	319
27. Не кинули в біді	342
28. Повернення до життя	350
29. Ціпок із мавпячою фігуркою.....	361
30. Хроніка протистояння з Пудингом....	367
31. Гетьману нічого не загрожує.....	376
32. Скриня з варенням	399
Література, що стала історичною базою для роману	412